

Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 4'2019

13. Ковалів Ю. Постать П. Чубинського в контексті культурно-просвітницького резистансу в Україні другої половини XIX ст. // Літературознавчі студії: Зб. наук. пр. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. Вип. 8. С. 10–15.
14. Куницкий А. С. Украинский этнограф Павел Платонович Чубинский (1839–1884) // Советская этнография. 1956. № 1. С. 77–86.
15. Литвин В. Павло Чубинський : бібліографічний покажчик. Бориспіль : СПД Кузьмичова Р. Ю., 2009. 42 с. (Літературна Бориспільщина. Бібліографія ; Вип. 1).
16. Мишанич С. Українознавча енциклопедія Павла Чубинського // Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край, спорядженої Імператорським Російським географічним товариством. Південно-Західний відділ: Матеріали і дослідження, зібрані д. чл. П.П.Чубинським. Т.1. Д. : Норд-прес. 2008.С. 9–57.
17. Разумова А. П. Из истории русской фольклористики. П. Н. Рыбников. П. С. Ефименко; АН СССР, Карело-финский филиал, Ин-т истории, языка и л-ры. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1954. 140 с.
18. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. : до історії громадських рухів на Україні у 1860–1870-х роках. Харків ; Київ : Держ. вид-во України, 1930. 415 с.
19. Савченко Ф. Українське науково-культурне визначення 1860–1878 років // Україна. 1929. № 1/2. С. 144–162.
20. Семенюк Г. Науковий патріотичний і поетичний подвиг Павла Чубинського // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. пр. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. Вип. 32: Присвячений 170-річчю від дня народження Павла Чубинського, С. 9–19.
21. Сумцов Н. Ф. Памяти П. П. Чубинского // Памяти П. П. Чубинского (1839–1884). Москва, 1914. С. 1–3.
22. Тимчик Н. П. П. П. Чубинський – один з фундаторів Південно-Західного Відділу Російського Географічного Товариства у Києві // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Київ, 1999. Вип. 42. С. 31–34.
23. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом: Юго-Западный отдел: материалы и исследования собранные действительным членом П.П. Чубинским. Пб. : [Тип. В. Киршбаума] Т. 1, вып. 2 : Пословицы, загадки, колдовство / Изд. под наблюдением П. А. Гильдебранта. 1877. С. 225-468. В кн. также: Колдовство: (Иссл. проф. унив. Св. Владимира В.Б. Антоновича и документы, извл. им из Киевского Центр. архива) / [Предисл. П. Чубинский]. С. XIX.
24. Чередниченко Д.С. Павло Чубинський. Київ: «АртЕк», 2005. 374 с.
25. Чередниченко Д. Павло Платонович Чубинський (коротка біографія) // Літературознавчі студії: Зб. наук. пр. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. Вип. 8. С. 5–9.
26. Чередниченко Д. Павло Чубинський : есе // Київська старовина. 1992. № 6. С. 47–59.
27. Чубинская Е. П. Памяти П. П. Чубинского (27.1.1839 – 26.1.1884) // Известия Всесоюзного Географического общества. Москва; Ленинград, 1965. Т. 97, № 1. С. 39–45.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2019 р.

УДК 303.722.3:130.2

Уварова Тетяна Іванівна
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету
ORCID 0000-0003-2628-7399
skalatatjana@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ В ПАРАДИГМІ БАГАТОВИМІРНОСТІ

Мета статті полягає в розробці нової методологічної моделі дослідження культури, побудованій на парадигмі багатовимірності, яка склалась у філософії. **Методологічна** основа наукової розвідки ґрунтується на парадигмі багатовимірності, що склалась у філософії. Концептуальним методологічним ядром дослідження є системний аналіз, який дозволяє розглядати культуру як багатовимірну, складну, цілісну, нелінійну систему, яка самоорганізується. Філософський метод багатовимірного аналізу як одночасності вимірювання множини елементів різноманітними способами за допомогою різноманітних мір, уможливорює дослідження культури як системи. **Наукова новизна** полягає в осмисленні можливості застосування філософського методу багатовимірного аналізу в дослідженні культури, а також його дослідницького потенціалу в культурології. **Висновки.** Незважаючи на широке введення у науковий дискурс ідей багатовимірності, багатовимірність культури в цих позиціях не експлікована. Метод багатовимірного аналізу не використовувався в дослідженнях культури. У понятті "багатовимірність" існує термінологічна невизначеність та поняттєвий різнобій. У гуманітарних дослідженнях це поняття використовується переважно метафорично. Конкретного інструментарію дослідження не було вироблено. Зроблено висновок, що філософські методологічні установки і принципи, засвоєння яких саме ознаменувє нинішню революцію у науковому знанні, можуть слугувати загальним орієнтиром в дослідженні культури. Філософський метод багатовимірного аналізу може застосовуватись для дослідження культури з урахуванням, по-перше, ще становлення культурології як окремої галузі наукового знання, розмитості її предметного поля; по-друге, – специ-

фіки культури як виразника множинності вимірів; по-третє, з урахуванням виміру культури через смислову позицію інтерпретатора культури – суб'єкта (дослідника-культуролога). Оскільки усі феномени культури так чи інакше пізнаються через світ суб'єкта, особистість дослідника у цьому сенсі постає новою "мірністю" культури. Здійснена спроба наукової розвідки окреслила шляхи та дослідницькі перспективи багатовимірності. У результаті був декларований евристичний потенціал багатовимірного аналізу як методу дослідження культури, окреслені перспективи його використання в методології культурології. Подальша розробка та введення у дослідницьку практику методу багатовимірного аналізу культури дозволить суттєво розширити методологічну базу культурології.

Ключові слова: багатовимірність, багатовимірний простір, багатовимірний аналіз, багатовимірний метод, багатовимірність культури.

Уварова Татьяна Ивановна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры искусствоведения и общегуманитарных дисциплин Международного гуманитарного университета

Исследование культуры в парадигме многомерности

Цель статьи состоит в разработке новой методологической модели исследования культуры, построенной на парадигме многомерности, которая сложилась в философии. **Методологическая** основа научной разведки базируется на парадигме многомерности, которая сложилась в философии. Концептуальным методологическим ядром исследования является системный анализ, который позволяет рассматривать культуру как многомерную, сложную, целостную, нелинейную, самоорганизующуюся систему. Философский метод многомерного анализа как одновременности измерения множества элементов разнообразными способами с помощью разнообразных мер, позволяет исследовать культуру как систему. **Научная новизна** состоит в осмыслении возможности применения философского метода многомерного анализа в исследовании культуры, а также его исследовательского потенциала в культурологии. **Выводы.** Несмотря на широкое введение в научный дискурс идей многомерности, многомерность культуры в этих позициях не эксплицирована. Метод многомерного анализа не использовался в исследованиях культуры. В определении "многомерность" существует терминологическая неопределенность и понятийный разнобой. В гуманитарных исследованиях это понятие используется преимущественно метафорично. Конкретного инструментария исследования выработано не было. Сделан вывод, что философские методологические установки и принципы, усвоение которых и ознаменовывает нынешнюю революцию в научном знании, могут служить общим ориентиром в исследовании культуры. Философский метод многомерного анализа может применяться для исследования культуры с учетом, во-первых, еще становления культурологии как отдельной области научного знания, размытости её предметного поля; во-вторых, – специфики культуры как выразителя множественности измерений; в-третьих, с учетом измерения культуры через смысловую позицию интерпретатора культуры – субъекта (исследователя-культуролога). Поскольку феномены культуры так или иначе познаваемы через мир субъекта, личность исследователя в этом смысле, выступает новой "мерностью" культуры. Совершенная попытка научной разведки очертила пути и исследовательские перспективы многомерности. В результате был декларирован эвристический потенциал многомерного анализа как метода исследования культуры, очерчены перспективы его использования в методологии культурологии. Дальнейшая разработка и внедрение в исследовательскую практику метода многомерного анализа культуры позволит существенно расширить методологическую базу культурологии.

Ключевые слова: многомерность, многомерное пространство, многомерный анализ, многомерный метод, многомерность культуры.

Uvarova Tetiana, Ph.D. in Art Studies, Associate Professor at the Department of Art Studies and Humanities, International Humanitarian University

The study of culture in the multidimensional paradigm

The purpose of the article is to develop a new methodological model of cultural research, built on the philosophical paradigm of multidimensionality. The methodological basis of scientific research is based on the paradigm of multidimensionality, developed in philosophy. **The methodology** of the study is a systematic analysis that allows considering culture as a multidimensional, complex, integral, nonlinear, self-organizing system. The philosophical method of multidimensional analysis as simultaneous measurement of a plurality of elements in various ways with the help of various measures enables to study culture as a system. **Scientific novelty** consists of understanding the possibility to apply the philosophical method of multidimensional analysis in the study of culture, as well as its research potential in culturalology. **Conclusions.** In humanitarian research the method of multidimensional analysis is used predominantly metaphorically. Philosophical methodological settings and principles can serve in the study of culture. The philosophical method of multidimensional analysis can be used for the study of culture, taking into account, firstly, the further development of cultural studies as a separate branch of scientific knowledge, the blurriness of its subject field; secondly, the specifics of culture as an expression of the plurality of measurements; thirdly, the measurement of culture through the semantic position of the interpreter of culture (researcher). Since all phenomena of culture are studied through the world of the subject, the person of the researcher, a new measure of culture appears. An attempt to outline the ways and research perspectives of multidimensionality was held. As a result, the heuristic potential of multidimensional analysis as a method of cultural research was declared; prospects of its use in the methodology of cultural studies were outlined. Further development and introduction of the method of multivariate analysis of culture into research practice will significantly expand the methodological basis of cultural studies.

Key words: multidimensionality, multidimensional space, multidimensional analysis, multidimensional method, multidimensionality of culture.

Актуальність теми дослідження. У сучасності *багатовимірність* розглядається як елемент парадигмального тренду та "має усі передумови, щоб набути фундаментального статусу. Її слід розглядати у якості ключового терміну нової парадигми" [12, 131]. Виходячи з розуміння багатовимірності як загальнокультурної парадигми, пропонується наукове освоєння багатовимірності застосувати як до-

слідницький метод в культурології. Оскільки дослідження феномену культури стикається з необхідністю вибору адекватних підходів і методів, здатних охопити всі аспекти досліджуваних явищ, враховуючи їх цілісність та взаємозалежність. В цей час немає єдиного бачення того, яким чином можна здійснити саме "багатовимірний" аналіз, який би дав змогу поєднати дослідження об'єктивних явищ культури з особливостями їх суб'єктивних проявів. Тому розгляд багатовимірності у якості нового методу, на нашу думку, може бути цілком перспективним для вивчення такого складного та багатогранного феномену як культура.

Мета дослідження. Проаналізувавши історію проникнення багатовимірності в дослідницьку практику, можемо зробити деякі висновки. По-перше, незважаючи на широке введення в науковий дискурс ідей багатовимірності, багатовимірність культури в цих позиціях не експлікована. По-друге, можемо констатувати, що у наукових дослідженнях поняття "багатовимірність" визначається множинністю творчих інтерпретацій. Строкатість визначень лише підтверджує той факт, що "багатовимірність" ще знаходиться у стадії формування як концепт, а актуалізація різних аспектів багатовимірного аналізу в залежності від спектру наукових інтересів дослідника, та ракурсу дослідження, свідчить про початок становлення методології багатовимірності. Разом з тим, неузгодженість термінологічного базису, може призвести до смислового нагромадження та плутанини. Отже виникає потреба в уточненні поняття "багатовимірність" саме в контексті культурологічного знання.

Виклад основного матеріалу. *Поняттєві пошуки "багатовимірності".*

Більшість визначень "багатовимірність", пов'язані з розумінням "багатовимірності", як того, що має декілька вимірів. Більш конкретним є термінологічне розгортання багатовимірності у царині точних наук. Поняття "багатовимірний" використовується задля визначення однієї з множини, як узагальнення у випадку з багатьма вимірами. У гуманітарній сфері воно частіш за все застосовується переважно в якості метафори, коли бажають підкреслити складність, багатогранність та "глибину" досліджуваного об'єкту. Також існує розуміння багатовимірності як "співвідношення суперечливих частин цілого", як "відносини між системою та її окремими сферами, рівнями, підсистемами, кожна з яких є рівноцінним індивідуальним виміром того цілого, до якого вона входить" [10]; як категорія, що виражає "множинність незалежних і незвідних один до одного вимірів" [13]. Багатовимірний також тлумачиться як той, "який має додаткові нашарування рівнів, які є невідомими" <...>, що підкреслює факт наявності *мірності*, яка є більшою, ніж та, яка зафіксована у даний момент відповідної дослідницької ситуації" [1]. Тобто багатовимірність як перехід до освоєння нової мірності, тієї, що йде за існуючою.

У самому понятті "багатовимірність" закладено інструментальну природу, яка пов'язана з різноманітним способом вимірювання. Адже за допомогою *міри* у вимірюване привноситься деяка впорядкованість через звернення до *міри* як певної величини, що є одиницею виміру в конкретних умовах чого-небудь, ступінь чого-небудь, те, чим вимірюють що-небудь. Звідси постає питання: а чи правомірним є застосування *мірності* у контексті дослідження культури? Чи не є "вимірність культури даремною абстракцією, яка не виконує операційну функцію наукового поняття" [2, 314]. Адже "вимірним є лише те, триває рівномірно чи є однорідним. <...> Задля того, щоб ця "категорія отримала дійсно культурологічну "прописку" та виросла зі свого метафоричного одягу, її слід зробити придатною для процедури вимірювання, надавши їй у вигляді деяких змінних" [2, 315].

Більш ґрунтовне розуміння поняття багатовимірності через *мірність*, на нашу думку, представлено Л. М. Богатою. Вона у своїх наукових розмислах виходила з того, що майже у всіх народів, перші одиниці вимірювання співвідносились з тією чи іншою частиною тіла (аршин, сажень, фут, дюйм тощо) – тобто були *людиновимірними*. Подальші устремління до більш точних вимірювань призвели до вибору *метру* у якості одиниці довжини, яка вже не залежала від особливостей людини. Це був своєрідний крок на шляху *геомірності*. Тим самим, людиновимірність доповнена геомірністю утворила ситуацію багатовимірності. Така ситуація вже була пов'язана з використанням *мір* принципово різного роду. Таким чином одним із смислів, яким можна наділити багатовимірність є своєрідне подолання людиновимірності як деякої виключної міри. Така багатовимірність є багатовимірністю першого роду.

Багатовимірність другого роду витікає з того, що у самій людиновимірності закладено незначні але об'єктивні відхилення величини самої міри. Наприклад, факт різниці у довжині фаланга одного й того ж пальця у різних людей призводить до того, що "аршинів", "сажнів", "футів" може бути практично множина.

У ідеї багатовимірності, на думку науковця Л. Богатої, закладено дещо принципово нове. А саме те, що цілісність самого поняття "багатовимірність" передбачає *одночасність* здійснення різноманітних вимірів, використання різноманітних *мір*. Тобто багатовимірність – це "здатність одночасного вимірювання множини елементів різноманітними способами за допомогою різноманітних *мір*" [2, 166]. На нашу думку таке тлумачення багатовимірності, дозволить просунутись до розуміння достатньо складних об'єктів, у тому числі культури.

Отже, поняття багатовимірності набуло досить різноманітних виявів у межах наукових досліджень. З одного боку, така термінологічна невизначеність та понятійний різнобій можуть стати наріжним каменем для розвитку науки, з іншого – навіть спрямування фокусу уваги на уточнення поняттєвої бази багатовимірності, сприятиме виведенню наукових дисциплін за усталені межі та може стати ще одним кроком до осягнення багатовимірності культури.

Незважаючи на те, що тлумачення поняття "багатовимірність", насамперед, у філософському континуумі, і не тільки, є фактично відсутнім, а сам термін, як зазначає дослідник багатовимірності, доктор філософії Л.М. Богата, "не є традиційним для філософського лексикону, <...> його пряма включеність у філософський тезаурус не визначається" [12, 135], все ж таки, філософський варіант рефлексії з приводу багатовимірності, на нашу думку, найбільше наблизився до її розуміння. Тому вважаємо, що філософські методологічні установки і принципи, засвоєння яких саме ознаменовує нинішню революцію у науковому знанні, можуть слугувати загальним орієнтиром при дослідженні культури.

Ключові поняття філософії багатовимірності в дослідженні культури.

Спробу екстраполяції ключових понять філософії багатовимірності на культуру в першу чергу здійснимо через поняття "*система*", яке отримало надзвичайно широку сферу застосування і стало одним з ключових філософсько-методологічних понять. Система розглядається як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, що знаходяться у певних відносинах один з одним і з середовищем та утворюють певну цілісність та єдність. Таке визначення можна дати культурі, яка саме і є надскладною, багатовимірною системою (Л. Уайт, Б. Малиновський, П. Сорокін, Т. Парсонс, М. Каган та ін.). Культура як система включає в себе низку підсистем, які уявляють собою окремі сфери культури. Як от, наприклад, підсистема матеріальної та духовної культури, підсистема мистецтва тощо. Кожна з них може бути розглянута як відносно самостійна. Велика кількість вимірів породжують множину аспектів її функціонування, кожен з яких може бути дослідженим, як у статичній у конкретний момент часу, так і у динамічній, еволюційній та історичній розвитку. Усі ці аспекти загальної структури культури внутрішньо взаємопов'язані між собою у межах функціонування культури як системи.

Специфіка системи не вичерпується особливостями елементів з яких вона складена, а пов'язана, насамперед з характером їх взаємодії. Саме у цьому, на нашу думку, реалізується основний системний принцип – багатовимірність. Тобто бачити тенденції, що доповнюють одна одну в протилежних явищах, створювати ціле з непоєднаних частин, розглядати, протилежні тенденції, які не тільки співіснують і взаємодіють, але й доповнюють одна одну, як безперервну множину. Отже багатовимірність полягає у представленні кожної тенденції як окремого виміру. У культурі ці тенденції іноді є динамічними та ледь вловимими, у порівнянні з жорсткими конструкціями закономірностей. Вияв смислів певних тенденцій у конкретних соціокультурних обставинах та їх узагальнення є важливою складовою культурологічного пізнання.

Система, сама по собі, є складним утворенням. *Складність* є не тільки одним з параметрів системи, а ключовим поняттям філософії багатовимірності. Припускаємо, що складність культури можна розглядати через філософський варіант рефлексії з приводу складного. Складність у плюралістичних дослідницьких зонах стимулює роздуми про багатовимірність, "бо сам факт появи складного свідчить про своєрідну вичерпність мірності, яка вже існує" [1]. Складні системи характеризуються великим числом елементів і внутрішніх зв'язків, їх неоднорідністю і різноякісністю, структурним різноманіттям, виконують складну функцію чи ряд функцій. Вони мають дифузну організацію, тобто з великою кількістю змінних, між якими весь час відбуваються дифузні процеси. Також складною вважається система, яка об'єднує в собі декілька параметрів. Складність – це кількість можливих станів. Ці, та інші характеристики складності підпадають під визначення культури як складної системи. Адже культура постає як означена в історичному просторі та часі соціокультурна система, з притаманними їй економічним, політичним, соціальним та духовним життям. Вона включає в себе різноманітні елементи: релігію, системи політичного, економічного життя, освіту тощо, які тісно пов'язані та взаємоузгоджені. Крім того, культура має як стійкі так і змінні компоненти. До перших, наприклад, відносяться категорії культури. До других – нові покоління, ситуації, проблеми, кризові стани тощо. Культура характеризується динамічною складністю, яка виникає тоді, коли змінюються зв'язки між елементами системи. Розуміння культури як складного об'єкту, можливе лише через осягнення її частин – самостійних елементів у їх сукупності.

Багатовимірність складної системи проявляється в функціонуванні її рівнів. Якщо прийняти саму ідею існування рівнів культури, то кожному з них слід підібрати ту чи іншу мірність, враховуючи характер та способи рівневого розгортання. Осмислення різноманітних рівнів культури знаходить своє відображення як сукупність рівнів існування буття культури (онтологічний рівень) та результатів пізнання культури (гносеологічний рівень), що і дає підстави розглядати культуру як складне явище з позиції багатовимірності.

Складне, (від лат. *complexus*) буквально означає те, що є зітканим, сплетено разом як єдина тканина, тобто цілісне. *Цілісність* є основною характеристикою культури як складної багатовимірної системи. Сенс культури як цілісності виражається через її багатоманітні форми – мистецтво, мораль, освіта, релігія, наука постають як цілісне. Цілісність є результатом їх постійної взаємодії, взаємовпливу та взаємозалежності. Ціле має якості, яких немає у їх окремих складових. Інакше кажучи, дослідження культури не може зводитись до простої суми її складових. Культура не є сумою розрізнених феноменів. Усі вияви культури виростають з неї ж самої, вони постають лише у єдності з іншими виявами тієї ж культури.

Ще одним важливим моментом складних багатовимірних систем є *самоорганізація*. "Усіляке складне явище, яке постійно відчуває руйнування, тому і зберігається" [12, 88]. Самоорганізація – здатність складних систем до впорядкування своєї внутрішньої структури, здатність до саморозвитку, самозародження завдяки можливостям закладеним в середину системи, тобто завдяки власному потенціалу. Культура, як і будь-яка система, є структурованою та ієрархічною (ціннісні, орієнтації, норми поведінки, мораль тощо). "В процесі розвитку системи починають проявляти себе ентропійні явища: знижується функціональна цілісність, системно-ієрархічна структурованість, збалансованість як окремих підсистем, так і культурного комплексу спільноти в цілому. Тобто ентропія є хаотичним та неупорядкованим станом системи культури, що з часом призводить до кризи культури – втрати ідентифікації людей, ціннісних орієнтацій, та ін. Отже культура як система «з рівноважного стану входить у нерівноважну фазу свого розвитку, починається процес якісної перебудови її властивостей <...>, складається нова смислова цілісність культури, викристалізовується її нова парадигма. У результаті накопичення внутрішніх сил системи, ентропія досягає критичного стану, що призводить до біфуркації – стрибкоподібної якісної перебудови системи<...>. За біфуркацією настає релаксація, тобто поступове повернення системи в стан рівноваги, але вже в оновленому вигляді" [3]. Такими є, на думку дослідниці П. Гречанівської, алгоритм процесу самоорганізації культури як системи та механізми його породження.

"Конкретна історія конкретного об'єкта, є зрозумілою як низка біфуркацій з випадковим вибором, який відкриває різні можливості та постає як необхідна дія причини, в народженні якої значну роль відіграє випадковість. Якщо зовнішній вплив є резонансним властивостям середовища, то і навіть незначний вплив здатен відіграти значну роль у долі системи. На цьому базується розуміння довільності появи нового, тобто природнього перебігу розвитку (і меж цього втручання)" [12, 88]. Тобто самоорганізація як властивість культури, насамперед пов'язана зі здатністю культури розвиватися в мінливих умовах існування, особливо у кризових. "Роль хаосу подібна ролі скульптора, зі здатністю відтинати від кам'яної брили (системи) все непотрібне, зайве. Тому вона є необхідним елементом саморозвитку світу. Саме нестійкість виступає найважливішим моментом в процесі розвитку культури, що дає імпульс процесу самоорганізації" [4]. Нова стабільність культурної системи досягається великим числом типів взаємозв'язків і взаємодій її елементів. Разом з тим порушення будь-якого типу цих зв'язків веде до втрати стійкості системи. Чим складніше організація культурної системи, тим більш імовірна втрата відносної її стійкості.

З усього вищесказаного, очевидно, що самоорганізація культури є нелінійним процесом. Нелінійність у культурі позначає можливість несподіваних (але прогнозованих та передбачених) змін напрямків протікання процесів у культурі, їх багатоваріантність, множинність шляхів їх розгортання. Із нелінійності шляхів еволюції культури витікає її багатовимірність. Нелінійність культури схожа з біологічною моделлю формування виду з випадковими мутаціями та їх природнім відбором. Така аналогія проводиться як демонстрація ролі випадковості у виборі подальших шляхів розвитку. Поняття нелінійності передбачає відмову від уявлення про причинно-наслідкові відносини процесів і подій. Нелінійна динаміка складної системи означає становлення нової фази цієї системи особливо у кризовій фазі – біфуркації (І. Пригожин, Г. Хакен, М. Ейген). Крім того, нелінійність системи допускає на певних стадіях надшвидкий розвиток процесів. При даному розумінні динамічних процесів стає ясно, що таким складним системам, як культура, не можна нав'язувати шляхи їх розвитку. Це протистоїть власним тенденціям саморозвитку складноорганізованих систем. Незважаючи на множинність шляхів еволюції (цілей розвитку) в точках біфуркації проявляється зумовленість розгортання процесів.

Слушними для розуміння культури як нелінійної системи є роздуми науковця І. Добронравової. Нею вперше був введений термін *нелінійне мислення* як загальнонауковий стиль. "Лінійне – орієнтоване на пошук причинно-наслідкових закономірностей, а нелінійне, багатовимірне головною метою має проникнення до сутності обміркованого через багатовимірне поєднання смислів" [12, 135]. На її думку нелінійне мислення стає образом мислення сучасної культури, адже принципи становлення, розвитку, цілісності, багатоваріативності, свободи вибору якнайкраще відповідають її сучасному стану. Наприклад, "нелінійна структура активно у сучасній культурі використовується у зв'язку з мережею Інтернет <...>. Мережеве мислення є нелінійним за своєю природою <...>. Нелінійність притаманна сучасній літературі, яка проявляється у фрагментах розмаїтого тексту при розгортанні сюжету <...>. Елементи імпровізації, інтерактивності, так затребувані у сучасній культурі" [12, 88]. Нелінійність сучасної культури пов'язана викликана суттєвими сучасними трансформаціями, непередбачуваністю та насиченістю подіями, постійною мінливістю сучасності, новою динамікою соціокультурних явищ, які, найчастіше, непомітно зароджуються, спонтанно розбудовуються та зникають стають видимими.

Погляд на культуру як нелінійну систему у дослідницьких практиках, на нашу думку, сприятиме розширенню меж наукової раціональності у дослідженнях культури. "Це не означає, що наука втрачає відмінність від інших способів духовного засвоєння дійсності. Її межі існують й можуть бути визначені загальними методологічними вимогами до теорії як продукту наукової діяльності, так і способу фіксації наукового знання" [12, 79].

Отже, філософський варіант рефлексії з приводу багатовимірності, який склався, дозволяє культуру розглядати як складну багатовимірну нелінійну систему, яка характеризується здатністю

зберігати себе як єдине ціле, і здатністю постійно оновлювати себе – самоорганізовуватись. Але, незважаючи на значний потенціал філософії багатовимірності, можемо констатувати, що у культурології його можна використовувати, в більшій мірі, метафорично, оскільки адекватного інструментарію для гуманітарної сфери на сьогоднішній момент не вироблено.

Специфіка багатовимірності у методології культурології.

Застосування багатовимірного методу у культурології обумовлюються низкою принципових моментів. По-перше, культурологія як окрема галузь наукового знання, ще знаходиться в процесі свого становлення. По-друге, специфіка культури, яка постійно змінюється, розвивається та є надскладною системою, певною мірою визначає специфіку культурології як гуманітарної науки – її теоретичні постулати які найчастіше формуються як гіпотези, мають вірогідний характер. Відсутність єдиного підходу щодо визначення поняття культури, розмиває предметне поле культурології. Багатовимірність явищ культури, значний масив різнопланових культурологічних досліджень спричиняють велику кількість способів і тлумачень самої культурології і культурологічного знання. По-третє, дискусійним є характер визначення об'єкту і предмету культурології. Кожний напрям в дослідженні культури послугує лише своїм робочим визначенням, відтак досліджуваний об'єкт – культура постає виразником множини вимірів. Крім того, кожен об'єкт, річ, явище культури є невичерпними в своїх відношеннях. Знаходячись в різних умовах об'єкт по-різному себе виявляє. Також невизначеним, на нашу думку, є розуміння *міри*, за допомогою якої вимірюється культура. Адже культура не може бути вимірною за допомогою традиційних метричних систем, які знаходяться у арсеналі природничих наук. Вірніше кажучи, такі виміри мало що дадуть у сенсі її осягнення. Необхідно відшукувати інші "лінійки" та інші способи вимірювання. На сьогодні відома лише одна універсальна "лінійка" запропонована давньогрецьким софістом Протагором, який говорив про людину "як міру всіх речей", вбачаючи особливості людського в своєрідній єдності та взаємозалежності людини. Адже культура твориться людиною і поза людини не існує, вона не є чимось зовнішнім стосовно людини, вона вплетена в її буття. Але лише однієї *людиновимірності*, безумовно, буде замало для осягнення культури. Сподіваємось, що концептуалізація кожної з множини таких *вимірностей* та вироблення конкретного дослідницького інструментарію, ще попереду.

І нарешті, ще один ключовий момент багатовимірності дослідження культури. Він полягає у врахуванні дослідницької специфіки культуролога, як інтерпретатора культури. Якщо філософія до "модальності суб'єкту є байдужою" [5, 62], то зовсім інакшою є справа у культурології, адже вона має справу з особливим суб'єктом і поглядом на культуру не з-зовні, а з середини. "*Міра* за допомогою якої здійснюється процедура вимірювання, передбачає наявність *того, хто* цю міру вибирає та здійснює виміри <...> Той, хто вимірює і те, що вимірюється є взаємопов'язаними" [12, 164-166]. Особистість дослідника у цьому сенсі, постає як нова «*мірність*» культури. Адже, культурологічне знання, яке представлено множиною дискурсів і аспектів інтерпретацій цієї реальності, одночасно охоплює ціле з вичерпною багатовимірністю і багатозначністю, тим самим наближується до реального об'єкта у всій його складності. Разом з тим, представлена у кожному випадку картина культури є одним з можливих (багаточисельних) зрізів культурного цілого, що цілком відповідає багатовимірній та багатозначній природі культури, та має нескінчену кількість дефініцій та описів. А головне – представлена картина культури у кожному конкретному випадку – це лише надбання суб'єкта культури (дослідника-культуролога), яке характеризується певною (суб'єктною) точкою зору, світоглядною та смисловою позицією, певною мовою. У цьому сенсі М. Бахтін був правий: усі феномени культури так чи інакше пізнаються через світ суб'єкта. Отже суб'єкт постає як певна *міра*, розуміння і пояснення культури. І в цьому криється принципова відмінність багатовимірності у методології культурології.

Висновки. Філософські методологічні установки і принципи, засвоєння яких саме ознаменувє нинішню революцію у науковому знанні, можуть слугувати загальним орієнтиром при дослідженні культури. В контексті філософії багатовимірності культура постає як складна багатовимірна нелінійна система, яка характеризується здатністю зберігати себе як єдине ціле, і здатністю постійно оновлювати себе – самоорганізовуватись. Філософський варіант рефлексії з приводу багатовимірності пропонує розуміти багатовимірність як здатність одночасного вимірювання множини елементів різноманітними способами за допомогою різноманітних мір. Цей метод може стати ще одним кроком до осягнення багатовимірності культури. Проте у культурології його можна використовувати, в більшій мірі, метафорично, оскільки адекватного інструментарію на сьогоднішній момент ще не вироблено. Метод багатовимірного дослідження культури може застосовуватись з врахуванням, по-перше, неусталеності культурології як окремої галузі наукового знання та розмитості її предметного поля; по-друге, – специфіки культури як виразника множинності вимірів та водночас – невизначеності міри культури; по-третє, з врахуванням виміру культури через смислову позицію її інтерпретатора – суб'єкта (дослідника-культуролога).

Отже, здійснена спроба наукової розвідки лише окреслила шляхи і дослідницькі перспективи багатовимірності у культурології. Вірогідно, що більш детальне її осмислення ще попереду. Вважаємо, що декларований нами багатовимірний метод, має значний потенціал, а його подальша розробка та втілення у дослідницьку практику дозволить суттєво розширити методологічну базу культурології.

Література

1. Богатая Л.Н. Многомерное мышление в контексте представлений о многомерности. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. 2010. №1. С. 41-45.
2. Бекарев А. М., Бурнашев К. Э. Многомерность социального пространства: организационно-управленческий контекст. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2009, № 4, С. 312-316.
3. Гречанівська П.Е. Аналіз культури у парадигмі теорії систем. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 1. С.3-7.
4. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития. 1987. 304 с.
5. Каган, М.С. Системный подход и гуманитарное знание. 1991. 384 с.
6. Соціологія: підручник / за ред. В.Г. Городяненка. К.: Академія, 2008. 544 с.
7. .Философия мышления: сборник статей / ред. кол. Л.Н. Богатая (отв. ред.), И.С. Добронравова, Ф.В. Лазарев. Одесса: Печатный дом, 2013. 444 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук. К., 2002. 742 с.

References

1. Bogataya, L.N. (2010). Multidimensional thinking in the context of ideas about multidimensionality. Scientific notes of the Tauride National University named after V.I. Vernadsky. Series Philosophy. Culturology, 1, 41-45. [in Russian].
2. Bekarev, A.M., Burnashev, K.E. (2009). Multidimensionality of social space: organizational and managerial context. Sociology. Psychology. Philosophy Bulletin of Nizhny Novgorod University named after N.I. Lobachevsky, 4, 312-316. [in Russian].
3. Hrechanivs'ka, P.E. (2017). Analysis of culture in the theory of systems paradigm. Bulletin of the National Academy of Cultural and Arts Leaders: Scientific Journal. Kyiv: Millennium, 1. [in Ukrainian].
4. Moyiseyev, N.N. (1987). Algorithms of development. Moscow: Science. [in Russian].
5. Kagan, M.S. (1991). Systems approach and humanitarian knowledge; Selected Articles. Leningrad: Publishing House of the Leningrad University. [in Russian].
6. Gorodjanenko, V.G. (ed.) (2008). Sociology: Textbook. Kyiv: EC Academy. [in Ukrainian].
7. Bogataya, L.N. (ed.) (2013). Philosophy of thinking: a collection of articles. Odessa: Printing house. [in Russian].
8. Shynkaruk, V.I. (ed.) (2002). Philosophical Encyclopedic Dictionary. Kyiv: Abris, VI. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.07.2019 р.